

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder

Afgangsprojekt, januar 2014
VIA University College
Malene Holm, stud.nr.: 102832

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

Indhold

1. Indledning	s. 2
2. Problemformulering	s.2
3. Metodologi	s.2
3.1 Emneafgrænsning	s.4
3.2 Terminologi	s.5
4. Specialpædagogik	s.5
5. Hvordan stammen kan beskrives og forstås	s.8
5.1 Fakta om stammen	s.8
5.2 Syn på stammen	s.8
5.3 Stammesymptomer	s.9
5.3.1 Ydre stammen	s.9
5.3.2 Indre stammen	s.10
6. Stammebehandling	s.12
6.1 De lovgivningsmæssige rammer	s.12
6.2 Grundlæggende elementer i stammebehandlingen	s.14
6.3 Stammebehandlingsformer	s.14
7. 'Modernisering i logopædisk praksis'	s.16
8. At være forældre til et barn i stammevanskeligheder	s.17
9. Logopædens rolle og kompetencer i samarbejdet med forældre til et barn i stammevanskeligheder	s.19
10. Konklusion	s.21
11. Perspektivering	s.22
12. Litteratur	s.22

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

1. Indledning

Sproget og talen spiller en stor rolle i menneskets liv. Det er med til at fortælle meget om os som personer, som f.eks. hvor gamle vi er, hvor vi kommer fra, og ikke mindst hvordan vi har det. Den verbale kommunikation spiller ind på vores evne til at kunne skabe relationer til andre mennesker, ligesom den har betydning for vores uddannelses- og arbejdsliv. Hvis vi på den ene eller anden måde bliver ramt på vores evne til at kommunikere verbalt, kan det således få alvorlige konsekvenser for mange områder af vores liv.

I mit studieforløb er jeg blevet optaget af emnet stammen. Særligt er jeg blevet optaget af omgivelsernes betydning for et menneske i stammevanskeligheder. Når det er et barn, der er i stammevanskeligheder, spiller forældrene en væsentlig rolle – på mange forskellige måder, på godt og på ondt. Hvis barnet er under skolealderen, vil den logopædiske stammebehandling typisk tage udgangspunkt i et indirekte arbejde med barnet gennem forældrene. Dette gør mig interesseret i at undersøge, hvilken betydning det kan have at være forældre til et barn i stammevanskeligheder, hvordan logopæden kan medtænke dette i sin tilgang til forældrene, hvori forældresamarbejdet består, og allervigtigst; hvilken betydning dette samarbejde har for barnet.

Ovenstående leder mig frem til følgende problemformulering:

2. Problemformulering

Hvilken betydning har logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder?

3. Metodologi

Projektets første teoriafsnit indledes med en kort præsentation af specialpædagogikken og de tre overordnede perspektiver herpå. I afsnittet indkredsnes begreber, som er centrale i specialpædagogikken – med særlig vægt på inklusion og handicapforståelse. Afsnittet skal tjene som en slags indledning til projektets hovedemne, idet stammen anskues som et specialpædagogisk anliggende.

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

Herefter følger en generel beskrivelse af stammen som fænomen. Afsnittet beskæftiger sig bl.a. med forekomst og opståen af stammen, og tegner derudover et billede af forskellige syn på stammen gennem tiden. I underafsnittet om syn på stammen, inddrager jeg ligeledes en spørgeskemaundersøgelse foretaget af Dansk Videnscenter for Stammen, som beskæftiger sig med almenbefolkningens kendskab og holdning til stammen og mennesker i stammevanskeligheder. Samfundets syn på stammen gennem tiden har betydning for den viden om og holdning til stammen, befolkningen har i dag, hvorfor dette underafsnit vurderes relevant. Endelig følger et underafsnit om stammesymptomer, som deles op i ydre og indre stammesymptomer.

Afsnittet om stammebehandling indledes med et kort historisk rids. Herefter følger en beskrivelse af de lovgivningsmæssige rammer. Denne leder over i en beskrivelse af de grundlæggende elementer, som det anbefales at den logopædiske stammebehandling skal indeholde. Herefter følger en kort beskrivelse af de tre mest anvendte stammebehandlingsformer i Danmark. Det er kun muligt at komme med et overordnet bud på, hvordan den logopædiske stammebehandling kan se ud, idet der som sådan ikke findes nogen regler og normer for dette arbejde.

I det følgende afsnit inddrages en Ph.d-afhandling af den nuværende adjunkt på Syddansk Universitet, Dorthe Hansen. Dorthe Hansen undersøger, vha. interviews og deltagerobservation, hvordan tre logopædiske faggrupper oplever konsekvenserne af moderniseringen af den offentlige sektor i den logopædiske praksis. Undersøgelsen inddrages primært med det formål at give belæg for min antagelse om, at forældrene i stigende grad inddrages og tildeles ansvar i den logopædiske stammebehandling af barnet. Derudover finder jeg andre aspekter ved afhandlingen, som jeg mener at kunne drage nytte af i forhold til mit projekt. Disse fremstilles i det konkrete afsnit.

Herpå følger et afsnit omhandlende de udfordringer, som forældre til børn i stammevanskeligheder ofte møder. Der præsenteres nogle overordnede problemstillinger, som typisk optræder hos denne forældregruppe - dog med bevidstheden om, at forældres reaktioner er forskellige og kommer forskelligt til udtryk.

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

Det sidste afsnit inden projektets konklusion og perspektivering, forholder sig konkret til logopædens samarbejde med forældre til et barn i stammevanskeligheder, og giver bud på, hvilke kompetencer logopæden skal besidde for at kunne udfylde sin rolle på bedst mulig vis.

Der anvendes litteratur som baggrund for min belysning af projektets emne, og min tilgang her er eklektisk. Jeg benytter mig primært af litteratur, som jeg har bearbejdet gennem mit studieforløb, men inddrager også nye tekster, som kan medvirke til at kaste lys over aspekter af emnet.

Den anvendte litteratur suppleres med den praksiserfaring jeg har, dels med arbejdet med børn i forskellige kontekster og dels med forældresamarbejde.

Jeg anvender delkonklusioner i projektet, således at der løbende samles op, reflekteres og relateres til projektets emne som helhed. Således veksles der mellem del og helhed, hvorved processen leder tankerne hen på 'den hermeneutiske cirkel'¹.

3.1 Emneafgrænsning

Jeg beskæftiger mig i opgaven med førskolebørn i alderen 2-5 år. Afgrænsningen er foretaget på baggrund af mindst to faktorer. Dels er det som oftest i denne alder, at stammen opstår, og derved bliver afgrænsningen også relevant med tanke på forebyggelsesaspektet. Dels er det i denne alder, at forældrene spiller den største rolle i forhold til barnets stammebehandling, idet logopæden primært anvender indirekte behandling. Da stammen i mange tilfælde er et varigt livsvilkår, anskues problematikken dog også i et perspektiv, der rækker ud over børnehvealderen.

Jeg indsnævrer målgruppen til kun at omhandle børn, som ikke er i andre tale-sproglige vanskeligheder, og som har dansk som modersmål. Dette valg er truffet for at kunne fokusere udelukkende på stammen.

---

¹ Begrebet kan anskues som en fortolkningsproces, hvori man forsøger at opnå forståelse for et givent fænomen gennem en cirkulær vekselvirkning mellem dele og helhed (Jacobsen et al. 2006)

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

Fokus i opgaven retter sig mod forældrene, men med stor opmærksomhed på, at den logopædiske stammebehandling iværksættes for barnets skyld, og at barnet dermed er kerneopgaven. Jeg er også bevidst om, at daginstitutionspersonalet spiller en rolle i samarbejdet, men jeg vælger at afgrænse mig fra at beskæftige mig hermed i dette projekt.

Opgaven har stor fokus på den indirekte stammebehandling af barnet. Jeg er bevidst om, at en del af behandlingen også kan indeholde direkte kontakt med barnet, men jeg afgrænser mig fra at give bud på, hvorledes denne praksis kan foregå.

3.2 Terminologi

Jeg tilslutter mig den måde, hvorpå stammen defineres af WHO, idet Socialstyrelsen henviser hertil. Her beskrives stammen som *"...En forstyrrelse i talerytmen, hvor personen præcist ved, hvad han vil sige, men i det givne øjeblik ikke er i stand til det pga. en ufrivillig gentagelse, forlængelse eller blokering af en lyd"* (Socialstyrelsen 2013, 'Hvad er stammen?').

Jeg benytter mig af termen 'logopædisk stammebehandling', som det anbefales i 'Logopædisk stammebehandling af børn – anbefalinger vedrørende god praksis' (Egebjerg og Gram 2010). Samme sted henter jeg betegnelsen 'logopæd'. Endelig bruger jeg betegnelsen 'et barn i vanskeligheder', da dette stemmer overens med mit syn på mennesket som værende andet og mere end sine vanskeligheder.

4. Specialpædagogik

Som fag og forskningsfelt favner specialpædagogikken bredt, og rummer flere forskellige perspektiver og tilgange til praksis. Overordnet kan der skelnes mellem tre syn på specialpædagogikken; det individuelle, det samfundsmæssige og det relationelle perspektiv. I dette afsnit vil jeg kort gøre rede for disse tre perspektiver, samt forsøge at indkredse centrale begreber i specialpædagogikken. Jeg skal dog her blot pointere, at perspektiverne, på trods af deres forskellige fokus, ikke udelukker hinanden, men tværtimod kan supplere hinanden. Selvom perspektiverne er forskellige, hersker der ifølge Reidun Tangen også en fælles, samlende opfattelse af, hvad specialpædagogikkens grundlæggende mål, principper og udfordringer er; at fremme gode vilkår for de mennesker i vores samfund, som af den ene

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

eller anden grund møder – eller er i risiko for at møde – nogle vanskeligheder i deres tilværelse, som skaber barrierer for deres udvikling, læring og livsudfoldelse (Tangen 2008).

Faget har rødder i en medicinsk-diagnostisk diskurs, hvor opmærksomheden er på det enkelte individs fejludvikling. Individet anskues som bærer af problemet, og fokus er på diagnosticering og målrettet behandling. Forskningsmæssigt er indsatsen rettet mod at finde mulige årsagsforklaringer på en given dysfunktion (Tetler 2009). Dette er således det *individuelle* perspektiv.

Dette syn på specialpædagogikken møder i løbet af 1970'erne kritik fra en anden vinkel: I stedet for at se problemet som iboende det enkelte menneske, og dermed søge løsningen i en ændring af individet, må løsningen snarere findes på et samfundsmæssigt plan. Det *samfundsmæssige* perspektiv peger på, at ændringerne skal foretages organisatorisk, eftersom det er strukturerne i samfundet, der skaber problemer for det enkelte individ. Der stilles ligeledes spørgsmålstejn ved den diagnostiske tilgang, og der peges på de mulige konsekvenser, som en kategorisering vil kunne få for et menneskes tilværelse (ibid.). Reidun Tangen siger herom: "*Slike merkelapper innebærer en risiko for at mennesker stigmatiseres, det vil si at de får et negativt kjennetegn som kan virke ekskluderende og bidra til en uheldig utvikling*" (Tangen 2008, s.22).

Tangen siger videre, at det dog samtidig er nødvendigt at identificere problemer og behov. Dette gør det muligt at udvikle viden på et givent område, og således forbedre forholdene for enkeltpersoner eller grupper af mennesker. Dermed peger Tangen på et dilemma i specialpædagogikken; på den ene side risikoen for at individer stigmatiseres, og på den anden at vanskeligheder og behov 'usynliggøres'. Set i et forebyggelsesperspektiv bliver dette dilemma særligt interessant – ikke mindst i forhold til små børn; på den ene side ved vi, at en tidlig indsats kan være afgørende for et barns trivsel og udvikling. På den anden side er der fare for at 'stemple' såkaldte risikobørn, hvilket i sig selv kan få konsekvenser for barnets videre udvikling. (Tangen 2008).

De to ovenstående perspektiver eksisterer i dag sammen på det specialpædagogiske felt. Dog kritiseres perspektiverne for hver især at have "... *iboende begrænsninger i form af*

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

reduktionisme, idet de begge forklarer et meget komplekst fænomen ud fra en forenklet årsagsmodel, og derved bliver den foreslåede interventionsstrategi lige så forenklet” (Tetler 2009, s.30). Der er altså med andre ord behov for et mere nuanceret blik, hvor relationelle aspekter ved et givent problem medtænkes.

Dette tredje perspektiv, det *relationelle* perspektiv, afspejles bl.a. i FN's 'Standardregler om lige muligheder for handicappede', som vedtages i 1993². Her gennemgås alle aspekter ved handicappedes livssituation, og der opstilles for hvert område et mål for, hvad myndighederne skal gøre for at sikre ligestilling for borgere med handicap (FN 1994). Det relationelle perspektiv fordrer en større forståelse for dét at være social, hvorfor begrebet inklusion bliver centralt på det specialpædagogiske felt. Med Salamanca Erklæringen i 1994 sættes der for alvor fokus på inklusionsbegrebet: Med underskrivelse af denne erklæring forpligter 92 lande, heriblandt Danmark, sig til at tænke og udvikle inkluderende processer (Undervisningsministeriet 1997).

Den måde, hvorpå handicap forstås, er altså med til at forme synet på mennesker, og har derfor betydning for specialpædagogikken. Forståelsen af handicap kan have direkte indflydelse på, om et menneske inkluderes i eller ekskluderes fra en given kontekst: *”Begrebsdannelser har virkelige konsekvenser. Handicapbegrebet hjælper til at definere et behov for kompensation, som kan imødekommes og gøre folk i stand til at deltage i samfundet på lige fod med andre. Men i andre sammenhænge kan det virke ekskluderende i sig selv”* (Bonfils et al. (red.) 2013, s.9).

Citatet er skrevet af formanden for Det Centrale Handicapråd, Tue Byskov Bøtkjær, i forordet til en ny bog omhandlende handicapforståelser. Hermed tydeliggøres det dilemma i specialpædagogikken, som har med kategorisering og stigmatisering at gøre; modsætningen mellem på den ene side at have behov for kompenserende hjælp og på den anden side behovet for ikke at blive stemplet som sit handicap. Hvis et menneske først og fremmest bliver betragtet som 'handicappet', risikerer alle de ting, som mennesket *også* er, at blive sat i baggrunden eller måske helt blive overset (Bonfils et al. (red.) 2013).

---

² Oversættes til dansk i 1994

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

I relation til den ovenstående beskrivelse af de tre perspektiver, kan stammen grundlæggende betegnes som noget iboende det enkelte menneske, idet stammen som udgangspunkt defineres som en talelidelse³. Som det vil fremgå af beskrivelsen af stammen i det følgende afsnit, vil et ensidigt fokus på det medicinske aspekt af stammen dog fremstå ufuldstændigt i forhold til at forstå det hele menneske og iværksætte en specialpædagogisk indsats herudfra.

5. Hvordan stammen kan beskrives og forstås

5.1 Fakta om stammen

Stammen opstår som oftest i to-fem års alderen. Således begynder stammen i 95% af tilfældene, inden barnet er fyldt fire år. 4-5% af alle børn stammer i en kortere eller længere periode i barndommen, men hovedparten holder op med at stamme af sig selv inden puberteten. Det anslås, at mellem 0,7 og 1% af den voksne befolkning stammer. Stammen forekommer oftere hos mænd end hos kvinder (Socialstyrelsen 2013, '*Stammen i tal*'). Man kender ikke årsagerne til stammen, men der er i dag bred enighed blandt forskere om, at der ligger flere forskellige faktorer til grund for stammens opståen og udvikling, heriblandt arvelige, tale-sproglige og omverdensbetingede faktorer. Arvelige faktorer menes at have særlig stor betydning for stammens opståen (Socialstyrelsen 2013, '*årsager til stammen*').

Af WHO's definition fremgår det som nævnt, at stammen grundlæggende er en talelidelse. Idet stammen oftest viser sig i kommunikationen med andre, og da kommunikationspartnerens reaktion har betydning for den, der stammer, er der ligeledes tale om et kommunikationsproblem. Endelig kan stammen ses som et skjult handicap; dels fordi den person, der stammer, ofte forsøger at skjule sine stammevanskeligheder for omverdenen, og dels fordi samfundets viden om stammen og konsekvenserne heraf er mangelfuld (Socialstyrelsen 2013, '*Hvad er stammen?*').

5.2 Syn på stammen

Der har gennem tiden hersket mange forskellige opfattelser af, hvad stammen er. I '*Stammen – en grundbog*' lister psykologen Anders Lundberg, en række beskrivelser op, som i

---

³ Ifølge WHO.

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

litteraturen⁴ er blevet anvendt om stammen og årsagerne hertil (Lundberg 2003).

Beskrivelserne afslører tydelige forskelle i indhold og betragtningsmåde, og spænder således fra en individorienteret sygdomstænkning til et mere bredt syn på stammen, hvor flere faktorer kan have indflydelse, og hvor samspillet mellem individet og dets omgivelser tillægges betydning (ibid.).

En undersøgelse fra 2005, foretaget af det tidligere Dansk Videnscenter for Stammen⁵, har til formål at afsøge almenbefolkningens kendskab og holdning til stammen og mennesker, der stammer (Knudsen og Gulbrandsen 2005). Af rapporten fremgår det, at *"mange har en vis viden om og forståelse for stammen og de konsekvenser stammen kan have for den enkelte"* (Knudsen og Gulbrandsen 2005, s.20). Samtidig viser undersøgelsen dog også, at en relativ stor del af svarpersonerne besidder en 'viden' om stammen, som bygger på myter og fordomme. Således ser mange nervøsitet som årsag til stammen, ligesom de tillægger mennesker, der stammer, *"nogle typiske personlighedstræk eller egenskaber, der hovedsageligt er af negativ karakter"* (Knudsen og Gulbrandsen 2005, s.21).

Undersøgelsen vidner altså om, at der samfundsmæssigt er et behov for øget information, således at negative forestillinger og generaliseringer om stammen imødegås (Knudsen og Gulbrandsen 2005). Holdninger til stammen som udspringer af myter og fordomme, *"er med til at vanskeliggøre hverdagen for mennesker der stammer, og er en medvirkende årsag til stammeproblemets kompleksitet"* (Knudsen og Skøt 2003, s.15).

5.3 Stammesyntomer

Stammesyntomer deles ofte op i en ydre stammen og en indre stammen. Denne opdeling vil jeg tage udgangspunkt i, når jeg i det følgende forsøger at beskrive de træk, som ofte kendetegner stammen.

5.3.1 Ydre stammen

---

⁴ Lundberg lister dels beskrivelser op fra faglitteraturen, dels beskrivelser, som den alment interesserede privatperson har kunnet finde på tryk.

⁵ Dansk Videnscenter for Stammen hører nu under Socialstyrelsen.

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

Den ydre stammen er hørbar og synlige stammesymptomer. Den hørbar stammen kan være gentagelser af ord eller dele af ord, forlængelser og blokeringer, mens den synlige stammen kan være medbevægelser som eksempelvis grimasser eller små ryk i arme eller ben.

Hos små børn er det en del af den normale tale-sprogudvikling at talen er mindre flydende. Det kan derfor være svært at skelne mellem, hvad der er naturlig ikke-flydende tale, og hvad der kan være begyndende stammen. Som regel bedømmes denne forskel ud fra typen og mængden af barnets ikke-flydende tale. Hos nogle børn opstår stammen pludseligt, mens andre børn begynder at stamme mere gradvist. Stammen kan også forsvinde i en periode for efterfølgende at vende tilbage (Knudsen og Christmann 2011).

For de børn, der fortsætter med at stamme, vil der typisk ske en udvikling af stammen i form af større spænding og flere blokeringer. Efterhånden som barnet bliver mere bevidst om sine stammevanskeligheder, vil den indre stammen komme til at fylde mere (Egebjerg og Gram 2010).

5.3.2 Indre stammen

Den indre stammen kan også beskrives som en psykologisk overbygning på selve stammen, og er de stammesymptomer, som andre ikke umiddelbart kan høre eller se. Det kan være negative følelser, tanker og forestillinger om sig selv, såsom skyld, skam og mindreværd. Disse psykologiske følgesymptomer kan føre til frygt for at stamme samt undgåelse af bestemte ord eller situationer. Hvis barnet af frygt for at komme til at stamme, laver om på ord og sætninger, får barnet sjældent sagt det, der oprindeligt var hensigten, og kan derfor ofte føle sig mistolket. Hos nogle er angsten for at afsløre stammen så stor, at alle undgåelsesstrategier tages i brug, således at der næsten ingen hørbar eller synlig stammen er. Dette kaldes usynlig eller maskeret stammen. (Egebjerg og Gram 2010).

De ovennævnte aspekter kan have stor indflydelse på barnets identitetsdannelse: *"Talen er en del af en persons identitet. Derfor er det vigtigt, at et barn tør tale med sin stammen. Hvis det ikke tør det, ændrer det på sin identitet og gemmer sig bag en falsk"* (Hansen 2000, s.93). Det kan få alvorlige konsekvenser for et barns selvoplevelse, hvis det bærer rundt på en følelse af

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

at være forkert, og måske føler sig nødsaget til at skulle ændre på sig selv for at opnå accept (Hansen 2000).

Delkonklusion

Specialpædagogikken rummer flere forskellige syn på, hvorledes man skal forstå og støtte mennesker i vanskeligheder. Hver har sit fokus og udgangspunkt i forståelsen og tilgangen til mennesket, hvilket dog ikke betyder, at de behøver at udelukke hinanden. Det er afgørende i forståelsen af mennesket, at alle aspekter af dets liv tages i betragtning. Således bør både vanskeligheder *og* ressourcer og kompetencer medtænkes, ligesom både biologiske, psykologiske og sociale faktorer har betydning.

Inklusionstanken står centralt i specialpædagogikken i dag, og synet på mennesket har stor indflydelse på, hvorvidt vi formår at skabe et inkluderende samfund, hvor begreber som deltagelse, fællesskab, ligestilling og ligeværd er elementære begreber.

Stammen betragtes grundlæggende som en talelidelse, men ofte er stammen mere end det; stammen kan udvikle sig til også at være et psykologisk og socialt problem, som begrænser det enkelte menneske i sine livsudfoldelser. Svigtende tro på sig selv og egne evner kan i værste fald føre til social isolation.

Når vi relaterer denne viden til projektets målgruppe, bliver det særligt vigtigt, at de mennesker, som omgiver barnet, har indsigt i og forståelse for barnets situation. Det peger ligeledes på vigtigheden af en tidlig indsats; ved at støtte barnet i en hensigtsmæssig håndtering af stammen i en tidlig fase, vil det være muligt at begrænse stammevanskelighederne i at udvikle sig. Samtidig er det væsentligt at have øje for det dilemma, der knytter sig til en tidlig indsats, nemlig risikoen for stigmatisering af barnet. I forhold til stammen er der oven i købet de særlige omstændigheder, at stammen er en del af den normale sprogudvikling og at de fleste børn af sig selv ophører med at stamme efter en periode.

De syn på stammen, der har hersket gennem tiden, kan have betydning for, hvorledes folk i dag forholder sig til stammen og mennesker i stammevanskeligheder. Dette bekræftes i en

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

undersøgelse lavet for Dansk Videnscenter for Stammen i 2010⁶. Her fremgår det, at en relativ stor del af almenbefolkningen i Danmark besidder en 'viden' om stammen, som udspringer af myter og fordomme. Da omgivelsernes reaktion kan have afgørende betydning for mennesket i stammevanskeligheder, peger undersøgelsen på et samfundsmæssigt behov for mere oplysning om stammen.

Det følgende afsnit beskæftiger sig med en overordnet beskrivelse af den logopædiske stammehandling af førskolebørn. Men først et kort blik på stammebehandlingsmetoder, som de har taget sig ud før i tiden.

6. Stammebehandling

Historisk set afspejles de forskellige opfattelser af stammen i de anvendte behandlingsmetoder. I middelalderen anvender man medicinsk behandling, som eksempelvis lægende urter. I 1800-tallet opfattes stammen af de fleste læger som et kropsligt problem. Her dominerer den klassiske øvelsesbehandling, som består af forskellige åndedræts-, rytme- og taleøvelser, som skal opbygge evnen til at tale 'normalt'. I 1930'erne begynder mere psykologisk orienterede metoder at vinde indpas (Socialstyrelsen 2013, 'Stammebehandlingsmetoder').

6.1 De lovgivningsmæssige rammer

Overordnet hører lovgivningen vedrørende stammebehandling under Undervisningsministeriet, idet man i Danmark formelt betragter det logopædiske område som specialundervisning. Således fremgår det af 'Bekendtgørelse om folkeskolens specialpædagogiske bistand til børn, der endnu ikke har påbegyndt skolegangen', at bstanden skal tilbydes, "*hvis børnenes udvikling kræver en særlig hensyntagen eller støtte*" (BEK nr. 356 af 24/04/2006 § 1).

Formålet med bstanden er "*så tidligt som muligt at fremme udviklingen hos børn med særlige behov, således at de på lige fod med andre børn kan påbegynde skolegangen*" (BEK nr. 356 af 24/04/2006 § 1 stk. 2). Der er altså tale om børn, som har behov for støtte, som rækker ud

---

⁶ Knudsen og Guldbrandsen 2010

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

over den generelle udviklingsmæssige støtte, som dagtilbuddet kan tilbyde, dvs. *"en målrettet specialpædagogisk bistand der sigter mod skolegangen"* (VEJ nr. 9171 af 13/05/2008 kap. 2). Ifølge bekendtgørelsen omfatter den specialpædagogiske bistand følgende tre elementer (BEK nr.356 af 24/04/2006 § 2):

- 1) *Specialpædagogisk rådgivning til forældre eller andre, der udøver daglig omsorg for barnet.*
- 2) *Særlige pædagogiske hjælpemidler, som er nødvendige i forbindelse med den specialpædagogiske bistand til barnet.*
- 3) *Undervisning og træning af barnet, der er tilrettelagt efter dets særlige forudsætninger og behov.*

Med blik for dette projekts problemformulering, finder jeg det ligeledes relevant at fremhæve bekendtgørelsens § 5, hvoraf det fremgår, at der ved beslutning om tilbud om specialpædagogisk bistand skal *"lægges betydelig vægt på forældrenes ønske med hensyn til den nærmere tilrettelæggelse [...]"* (BEK nr. 356 af 24/04/2006 § 5). Endelig vil jeg fremhæve bekendtgørelsens § 3, hvoraf det fremgår, at bstanden skal *"gennemføres på en sådan måde, at den har størst mulig sammenhæng med barnets daglige tilværelse"* (BEK nr. 356 af 24/04/2006 § 3).

Det er primært PPR (Pædagogisk Psykologisk Rådgivning), der varetager opgaverne vedrørende den specialpædagogiske bistand⁷, og i nærværende sammenhæng altså også opgaver som logopædisk stammebehandling. Som følge af den kompleksitet, der kendetegner stammeområdet, har det endnu ikke været muligt at udarbejde egentlige normer eller standarder for praksis. Der eksisterer alene anbefalinger, som baserer sig på den stammefaglige viden og erfaring, som nationale og internationale logopæder besidder. Dog fastsætter ledelserne på landets PPR-kontorer nogle rammer for behandlingstilbuddet, inden for hvilke den enkelte logopæd kan råde (Egebjerg og Gram 2010).

---

⁷ I de tilfælde, hvor et barns udvikling kræver særlig vidtgående hensyntagen eller støtte, kan der henvises til regionale institutioner, såsom kommunikationscentre og taleinstitutter. I meget specialiserede og komplicerede tilfælde kan der rettes henvendelse til den nationale videns- og specialrådgivningsorganisation VISO (Egebjerg og Gram 2010).

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

6.2 Grundlæggende elementer i stammebehandlingen

Som nævnt ovenfor, har logopæden overordnet set metodefrihed i forhold til stammebehandlingen. Med henblik på at etablere mere ensartede arbejdsvilkår for logopæder på stammeområdet, samt at kunne tilbyde et mere ensartet behandlingstilbud, har Videnscenter for Stammen udarbejdet nogle anbefalinger vedrørende den logopædiske stammebehandling af børn (Egebjerg og Gram 2010). Heraf fremgår det, at stammebehandlingen af småbørn som udgangspunkt bør bestå af følgende dele:

1. *Indledende samtale og undersøgelse/vurdering*
2. *Formulering af mål*
3. *Logopædisk stammebehandling*
4. *Effektmåling, afsluttende samtale og evaluering*
5. *Dokumentation*

(Egebjerg og Gram 2010, s.18).

6.3 Stammebehandlingsformer

Ofte vil logopæden inddrage elementer fra flere forskellige behandlingsformer for bedst muligt at tilpasse behandlingen til det enkelte barn og barnets familie. Størstedelen af logopæder i Danmark anvender dele fra en eller flere af følgende tre behandlingsformer, når de arbejder med stammen hos børn: Non-avoidance, Demands and Capacities-modellen samt Lidcombe-programmet (Knudsen og Christmann 2011).

Non-avoidance bliver også kaldt acceptmetoden. Målet med Non-avoidance er at mindske taleangsten og undgåelsen af stammen. Barnet skal forsøge at ændre sin stammen til en lettere form, således at stammen bliver mere flydende. Målet er altså således hverken at fjerne stammen eller at tale flydende (Knudsen og Christmann 2011). Hos de mindre børn arbejdes der primært indirekte gennem påvirkning af omgivelserne, mens behandlingen hos de større børn er mere direkte. Her arbejdes der bl.a. med barnets egne følelser og holdninger til stammen – med sigte på at barnet med tiden kan gøre stammen til en naturlig del af sin identitet (Fredfeldt og Skøt 2003).

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

Demands and Capacities-modellen bygger på en overbevisning om, at stammen udvikles som følge af, at kravene til barnet er højere, end barnet på det givne tidspunkt er i stand til at honorere. Derfor må der arbejdes med at tilpasse de sproglige krav til barnets aktuelle sproglige formåen. Udgangspunktet for denne behandlingsmetode er en indirekte påvirkning af barnet gennem barnets forældre og nære voksne. Der arbejdes med forældrenes holdning til stammen, således at de kan blive bedre rustet til at støtte deres barn såvel følelsesmæssigt som personlighedsmæssigt. De vejledes ligeledes i at være 'gode talemønstre' for deres barn. Her kan forældrene hjælpe deres barn ved at nedsætte taletempoet, bruge enkle, korte sætninger i nutid, bruge enkle ord, tøven eller en såkaldt 'småbørnsstammen', samt ved at fastholde en naturlig øjenkontakt (Fredfeldt og Skøt 2003).

Lidcombe-programmet er et forholdsvist nyt stammebehandlingsprogram, som er udviklet til børn i alderen 3-6 år. Programmet bliver første gang introduceret i Danmark i 2000. Synet på stammen og de konkrete tiltag adskiller sig på flere måder fra den gængse danske praksis, hvorfor danske fagfolk har været skeptiske overfor metoden. Ikke desto mindre har flere danske logopæder fundet metoden fagligt interessant og inddraget den i deres praksis. Målet med programmet er at eliminere stammen, således at barnet taler uden stammen, men med en såkaldt 'flydende tale'. Logopæden arbejder med barnet gennem forældrene, som instrueres i, hvordan de i hverdagen kan arbejde med barnets stammen. Metoden er legebaseret og bygger på forældrenes daglige deltagelse og observationer. Positiv feedback og belønning er nøgleord (Felby 2006).

Delkonklusion

I Danmark betragtes det logopædiske område som specialundervisning, hvorfor stammebehandlingen hører under Folkeskoleloven. Den specialpædagogiske bistand tilbydes førskolebørn med særlige behov med henblik på, at de kan påbegynde skolegangen på lige fod med andre børn. Det er primært PPR, der varetager den logopædiske stammebehandling af børn. Der eksisterer ingen deciderede regler for denne praksis, og logopæden har som sådan metodefrihed udover de overordnede rammer, som det enkelte PPR-kontor fastsætter. Dog har Dansk Videnscenter for Stammen udarbejdet nogle anbefalinger for den logopædiske stammebehandling af børn, som bl.a. skal sikre kvalitet og en mere ensartet praksis landet over.

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

Det ovenstående afsnit peger på, at forældre tildeles et betydeligt ansvar i arbejdet med det enkelte barns stammevanskeligheder. I lovgivningen, såvel som i beskrivelsen af de mest anvendte stammebehandlingsformer i Danmark, fremstilles forældrene som centrale samarbejdspartnere. I lovgivningen om specialpædagogisk bistand til førskolebørn kommer forældreinddragelsen til udtryk ved, at en del af bistanden består af rådgivning til forældrene. Ligeledes fremgår det af lovgivningen, at der i tilrettelæggelsen af den specialpædagogiske indsats skal lægges betydelig vægt på forældrenes ønsker. Beskrivelsen af de tre stammebehandlingsformer viser, at der på trods af deres forskellighed er fokus på en indirekte behandling, når det drejer sig om førskolebørn. Således bliver forældrene rådgivet, vejledt og eventuelt undervist i, hvordan de bedst muligt kan støtte barnet i dagligdagen.

Dette giver anledning til at antage, at den logopædiske stammebehandling har fået et større fokus på forældre som medaktører og medansvarlige i arbejdet med førskolebørn i stammevanskeligheder, og at logopædens arbejde i denne form for stammebehandling tager karakter af en konsultativ metode/tilgang.

Ovenstående antagelse finder jeg belæg for i en undersøgelse af logopædisk praksis fra 2010, som jeg derfor vil se nærmere på i det følgende.

7. 'Modernisering i logopædisk praksis'

I sin Ph.d.-afhandling fra 2010 med titlen 'Modernisering i logopædisk praksis', undersøger Dorthe Hansen, hvilken betydning moderniseringen i den offentlige sektor har for den logopædiske praksis hos tre faggrupper i tre forskellige kommuner i Danmark (Hansen 2010). Jeg finder Hansens undersøgelse interessant i forhold til mit eget projekt af flere grunde. Overordnet set har Ph.d.-afhandlingen relevans i kraft af, at samfundsmæssige vilkår påvirker de betingelser, som sættes for den logopædiske praksis. Dermed får de også indflydelse på, hvorledes logopæden forventes at indgå i samarbejdet med forældrene. Afhandlingen giver ligeledes et tidssvarende⁸ indblik i den praksis, som logopæder på de kommunale PPR-kontorer i Danmark agerer i, og dermed et indblik i hvilke faglige temaer og problemstillinger, der optager praksisfeltet.

---

⁸ Selvom denne afhandling er fra 2010, må det antages, at de overordnede vilkår ikke har ændret sig markant, og at beskrivelserne derfor stadig kan fungere som repræsentative for den praksis, der finder sted i dag.

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

Navnlig fundet ved ét af afhandlingens undersøgelsesspørgsmål har relevans for omdrejningspunktet i mit projekt: Af det spørgsmål der drejer sig om, hvilke moderniseringsrelaterede temaer der træder særlig tydeligt frem hos de tre faggrupper, fremstår 'konsultativ metode' som et af dem: *"Fælles for de tre faggrupper [...] er [...], at der tilsyneladende er sket en væsentlig stigning i sager, der håndteres konsultativt, samtidig med at antallet af sager, hvor der tilbydes direkte logopædisk undervisning, er reduceret"* (Hansen 2010, s. 294). Faggrupperne sammenkæder som udgangspunkt begrebet 'konsultativ metode' med rådgivning og/eller vejledning af forældre (og daginstitutionspersonale) som supplement eller alternativ til direkte logopædisk behandling. Der peges dog på, at der med denne metode er tale om en anden form for vejledning end den, logopæderne tidligere har praktiseret. Flere steder i afhandlingen tales der bl.a. om medinddragelse som en væsentlig forskel, ligesom der sker ændringer hen imod en mere aktiv deltagelse fra forældrenes side. Faggrupperne giver udtryk for, at hvor vejledningen tidligere har drejet sig om, at logopæden formidler viden til forældrene, så er den nu mere orienteret mod, at logopæden spørger forældrene, hvad de tænker og synes om barnet og barnets situation, samt hvordan de mener, at det vil være hensigtsmæssigt at arbejde med barnet i hjemmet (Hansen 2010).

Hvilken betydning den konsultative metode får for logopædens arbejde med forældrene vil – mere eller mindre eksplicit – fremgå af afsnittet om logopædens rolle og kompetencer i samarbejdet.

I det følgende vil jeg opridse nogle af de udfordringer, der typisk er forbundet med at være forældre til et barn i stammevanskeligheder, og som kan have indflydelse på pædagogens tilgang til samarbejdet.

8. At være forældre til et barn i stammevanskeligheder

Det kan være vanskeligt at være forældre til et barn, der stammer, og ofte vil det være forbundet med mange bekymringer. Det kan være skræmmende, når forældre første gang bliver bevidste om, at deres barn stammer, og mange forskelligartede tanker, følelser og spørgsmål vil melde sig. Centrale spørgsmål i denne tidlige fase kan være, om barnet holder op med at stamme, i så fald hvornår, og hvis ikke – hvad så? For nogle forældre kan

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

erkendelsen af at have et barn, der stammer, være en sorgfuld proces (Knudsen 2013). En far beskriver i et faghæfte udgivet af Socialstyrelsen, at det kan opleves som *"en sorg over at det ikke er det 'perfekte' barn"* (Knudsen 2013, s.23). Faderen udtaler ligeledes: *"Man har drømmen om sit projektbarn, og der står jo ikke handicap noget sted på den liste"* (Knudsen 2013, s.14).

Sorgen kan også bunde i bekymringer for, hvordan det skal gå barnet videre i livet. Mange forældre vil gøre sig forestillinger om, hvilken betydning stammen vil kunne få for deres barns fremtid; skolegang, venskaber og senere hen uddannelse, job, partner mv. Forældrene kan føle sig magtesløse over for, hvordan de skal tackle forskellige fremtidige situationer som f.eks. mobning eller andre former for negative reaktioner fra omverdenen. Bekymringerne *"kan hænge sammen med, at man elsker sit barn og vil værne det mod onde oplevelser. Bekymring kan også skyldes egen usikkerhed, myter og forkert viden om stammen"* (Lundberg 2003, s.238).

Ofte vil forældre føle, at de er skyld i barnets stammevanskeligheder, og de spekulerer måske på, om de kan have gjort noget galt i opdragelsen af deres barn. Dette kan ligeledes skyldes forældrenes usikkerhed, eller at deres viden om stammen er fejlagtig og/eller bygger på myter og fordomme (Lundberg 2003). På samme måde kan der opstå en følelse af skam, hvis forældrene fejlagtigt tror på myterne om at mennesker, der stammer, er mindre intelligente.

Ovenstående beskrivelse tager udgangspunkt i de typiske problemstillinger, som knytter sig til at være forældre til et barn i stammevanskeligheder, sådan som det er beskrevet i faglitteraturen. Det er naturligvis meget forskelligt, hvordan og hvor meget forældre reagerer på, at deres barn stammer, og derfor er det svært at sige noget generelt herom. Denne diversitet stiller krav til logopæden om at være opmærksom på samt respektere, at forældrene møder op med forskellige behov på forskellige tidspunkter i processen. Hvilke kompetencer, logopæden skal besidde, kommer jeg nærmere ind på det følgende afsnit.

Delkonklusion

Dorthe Hansens undersøgelse 'Modernisering i logopædisk praksis' (Hansen 2010) beskæftiger sig med hvilken betydning moderniseringen af den offentlige sektor har for den

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

logopædiske praksis. Her finder hun bl.a., at logopæderne i stigende grad anvender en konsultativ metode i samarbejdet med forældrene. De interviewede logopæder i undersøgelsen finder, at denne ændring af den logopædiske praksis primært kan beskrives i form af en højere grad af forældreinddragelse, og dermed en anderledes fordeling af ansvar i forældresamarbejdet. Dette får betydning for de kompetencer, som logopæden skal besidde.

Det er meget forskelligt, hvordan forældre reagerer på, at deres barn stammer. Generelt danner der sig dog et billede af bekymring og skyldfølelse hos forældrene. Det er naturligt, at forældre bekymrer sig om deres barns trivsel og udvikling. Ofte vil konkret viden om stammen reducere denne bekymring. Denne viden skal også hjælpe forældrene af med følelsen af skyld. Det er ikke nogens skyld, at stammen opstår – til gengæld kan forældrene være med til at forhindre en uheldig udvikling.

Det er hermed blevet tydeligt, at forældrene bliver helt centrale aktører i arbejdet omkring barnets stammen. Dette stiller krav til logopæden og forældrene om et tæt samarbejde.

9. Logopædens rolle og kompetencer i samarbejdet med forældre til et barn i stammevanskeligheder

Psykologisk-pædagogisk ordbog definerer begrebet samarbejde som en *"fælles anstrengelse for at løse en opgave der kun kan løses ved fælles hjælp"* (Hansen et al. 2001, s.359). Denne definition peger på, at to eller flere parter bidrager til løsningen af en opgave. I dette projekts konkrete, afgrænsede sammenhæng er parterne altså hhv. forældre og logopæd, og den lovgivningsmæssige opgave er at sikre de bedst mulige betingelser for udvikling hos et barn i stammevanskeligheder med sigte på skoleparathed.

Et solidt og konstruktivt samarbejde med forældrene fordrer et grundigt kendskab til barnet og til familien som helhed: *"Behandlerens baggrund for at kunne anvende indirekte behandling er at klarlægge, hvordan familien ser på stammen, hvilke vaner og kommunikative mønstre familien har, og hvordan den i det hele taget ser på tilværelsen"* (Lundberg 2003, s.236).

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

I samarbejdet udfylder logopæden flere forskellige roller, afhængigt af hvor i processen forældrene/barnet er. Logopæden må hele tiden være opmærksom på skiftende behov, for derudfra at kunne vælge den mest meningsfulde og funktionelle arbejdsmetode. Dette kræver høj grad af fleksibilitet samt kendskab til reaktioner som bl.a. overføring, fortrængning og negativ fokusering (Egebjerg og Gram 2010).

Nogle forældre kan i en kortere eller længere periode være særligt følelsesmæssigt påvirkede af deres barns stammevanskeligheder. Denne sårbarhed kan komme til udtryk på forskellig vis – lige fra dyb bekymring og fortvivlelse til en yderst kritisk tilgang til logopæden og dennes praksis (Knudsen 2013). *"Vi skal huske på, at vi har med urolige og bekymrede mennesker (forældre) at gøre, og vi skal møde dem der, hvor de befinder sig"* (Lundberg 2003, s.238). Logopædens empatiske evner er en vigtig faktor i samarbejdet, idet forståelse for forældrenes situation er med til at skabe respekt og ligeværdighed i relationen (Lundberg 2003).

At skulle konsultere en professionel person, fordi man har et barn, der stammer, kan for nogle forældre virke grænseoverskridende, *"(...) ikke mindst fordi stammen er et af de fænomener, hvor forældrene gennem tiderne er blevet anset for at være en årsag"* (Lundberg 2003, s.247). Som tidligere beskrevet er 'skyld' et fænomen, som ofte optræder hos forældre til børn i stammevanskeligheder. Det kan især fylde meget for forældre til børn, hos hvem stammen er et relativt nyligt opstået fænomen. Således må en af de første opgaver i den logopædiske stammebehandling være at gøre forældrene klart, at de ingen skyld har i stammens opståen (Lundberg 2003). Konkret viden om stammen vil kunne bidrage til forældrenes forståelse herfor.

I forhold til at arbejde konsultativt, må logopæden være i stand til at trække sig tilbage og lytte til, hvad forældrene har at bidrage med. Det er ligeledes vigtigt, at logopæden formår at anerkende værdien af den viden, forældrene bidrager med. Kommunikation mellem logopæden og forældrene er afgørende for, om behandlingen lykkes. Her må logopæden bl.a. være opmærksom på sin brug af faglige begreber, som forældrene muligvis ikke kender.

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

Foruden de kompetencer logopæden må besidde i det direkte arbejde med barn og forældre, eksisterer der krav til logopæden, som har indirekte betydning for samarbejdet – bl.a. at logopæden må være opsøgende i forhold ny viden på fagområdet og være i stand til at kunne inddrage nye forskningsresultater i sin praksis (Egebjerg og Gram 2010).

10. Konklusion

Stammen er grundlæggende en talelidelse, men kan udvikle sig til at blive et kommunikativt og socialt problem. Omgivelserne spiller en afgørende rolle for mennesket, der stammer, og når det drejer sig om børn, er forældrene i særdeleshed vigtige.

Hos førskolebørn består den logopædiske stammebehandling primært af indirekte behandling, hvor indsatsen i højere grad er rettet mod barnets omgivelser end mod barnet selv. Dermed bliver forældrene helt centrale aktører i arbejdet omkring barnets stammen. Her arbejdes der bl.a. med forældrenes viden om og holdning til stammen, og forældrene bliver vejledt i, hvordan de bedst muligt kan støtte barnet i hverdagen.

Der viser sig en tendens til, at den konsultative metode vinder stadig større indpas i den logopædiske praksis, hvilket stiller nogle anderledes krav til logopæden i samarbejdet med forældrene. Bl.a. må logopæden gøre plads til, at forældrene kan komme med deres bud på, hvordan barnet hjælpes bedst muligt i forhold til sine stammevanskeligheder.

Vigtigst er det, at samarbejdet mellem forældre og logopæd fungerer godt, og at relationen er præget af respekt, anerkendelse og engagement i forhold til at gøre det bedste for barnet.

11. Perspektivering

Idet de fleste børn i Danmark tilbringer mange af deres vågne timer i daginstitution, vil det være oplagt at beskæftige sig med, hvorledes logopæden inddrager daginstitutionspersonalet i samarbejdet omkring barnet.

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

Litteratur

Bonfils et al. (red.)(2013): *Handicapforståelser mellem teori, erfaring og virkelighed.*

København, Akademisk Forlag (Bogens forord, s.9-11)

Egebjerg, Tine og Gram, Bi (2010): *Logopædisk stammebehandling af børn – anbefalinger vedrørende god praksis.* 2.udgave. Dansk Videnscenter for Stammen

Felby, Lone Cordes (2006): *Lær om Lidcombe Programmet. Behandling af småbørnsstammen – en introduktion.* Herning, Special-pædagogisk forlag

FN (1994): *Standardregler om lige muligheder for handicappede.* København, Socialministeriet

Fredfeldt, Ruth og Skøt, Dorthe Bredesen (2003): *At sige hvad jeg vil – når jeg vil... I:* Knudsen, Per Fabæch et al.: Seks artikler om stammen og psykologi. København, Dansk Videnscenter for Stammen. s. 15-19

Hansen, Dorthe (2000): *Identitetsproblemer hos børn, der stammer.* I: Specialpædagogik. Nr.3/2000. 20.årg. s.90-95

Hansen, Dorthe (2010): Modernisering i logopædisk praksis. Ph.d.-afhandling, Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet.

<http://static.sdu.dk/mediafiles//D/A/C/%7BDAC06A76-7341-4BC3-B6FB-8B246DF44B4F%7DDorthe%20Hansen.pdf>

Hansen, Mogens et al. (2001): *Psykologisk-pædagogisk ordbog.* 13. udgave. København, Gyldendal

Jacobsen, Bo et al. (2006): *Videnskabsteori.* 2.udgave. København, Gyldendal

Knudsen, Per Fabæch (2013): *Mit barn stammer – hvad gør jeg?* København, Socialstyrelsen

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

Knudsen, Per Fabæch og Christmann, Hermann (2011): *Når det lille barn stammer*. 2.udgave.
Herning, Special-pædagogisk forlag

Knudsen, Per Fabæch og Guldbrandsen, Marie (2005): *Rapport vedr. projektet 'Kendskab til stammen og mennesker, der stammer'*. København, Dansk Videnscenter for Stammen

Knudsen, Per Fabæch og Skøt, Dorthe Bredesen (2003): *Stammen – psykologisk set*.
København, Dansk Videnscenter for Stammen

Lundberg, Anders (2003): *Stammen – en grundbog*. 2.udgave. Hvidovre, FSD Forlag.
Kap.1,9,14 og 17

Socialstyrelsen: *Hvad er stammen?* Fundet 2. november 2013

http://www.socialstyrelsen.dk/handicap/stammen_og_lobsk_tale/om-stammen

Socialstyrelsen: *Stammebehandlingsmetoder*. Fundet 16. november 2013

http://www.socialstyrelsen.dk/handicap/stammen_og_lobsk_tale/om-stammen/til-logopaeder-og-psykologer/stammebehandlingsmetoder

Socialstyrelsen: *Stammen i tal*. Fundet 12. oktober 2013.

http://socialstyrelsen.dk/handicap/stammen_og_lobsk_tale/om-stammen/stammen-i-tal

Socialstyrelsen: *Årsager til stammen*. Fundet 16. november 2013

http://www.socialstyrelsen.dk/handicap/stammen_og_lobsk_tale/om-stammen/hvad-er-stammen/arsager-til-stammen

Tangen, Reidun (2008): *Tilnæringsmåter og temaer i spesialpedagogikk – en introduksjon I*:
Befring, Edvard og Tangen, Reidun (red.): *Spesialpedagogikk*. Oslo, Cappelen akademisk
forlag. s.17-73

Logopædens samarbejde med forældre til førskolebørn i stammevanskeligheder.
Afgangsprojekt, januar 2014 (Modulnr.:169013007)
Malene Holm, stud.nr.: 102832

Tetler, Susan (2009): *Specialpædagogiske perspektiver og deres konsekvenser for pædagogisk praksis I*: Langager, Søren og Tetler, Susan (red.): Specialpædagogik i skolen. En grundbog. København, Gyldendals lærerbibliotek. s.25-34

Undervisningsministeriet (1997): *Salamanca Erklæringen og Handlingsprogrammet for Specialundervisning*

<http://pub.uvm.dk/1997/salamanca.pdf>

Undervisningsministeriet: *Vejledning om folkeskolens specialpædagogiske bistand til børn, der endnu ikke har påbegyndt skolegangen*, nr. 9171 af 13. maj 2008. København, Undervisningsministeriet

Undervisningsministeriet: *Bekendtgørelse om folkeskolens specialpædagogiske bistand til børn, der endnu ikke har påbegyndt skolegangen*. Nr. 356 af 24. april 2006. København, Undervisningsministeriet